

Cultuurhistorische beschrijving en waardering radialen Woensel Noord

Beleidskader

Het Besluit ruimtelijke ordening verplicht gemeenten rekening te houden met cultuurhistorische waarden. Daarom moet voorafgaande aan een bestemmingsplan onderzocht zijn welke waarden in het plangebied aanwezig zijn.

In het gemeentelijk beleid is vastgesteld dat herkenbaarheid van de historische structuur een uitgangspunt zou moeten zijn bij ruimtelijke ontwikkelingen. Daarmee kunnen de identiteit en de kwaliteit van de leefomgeving worden versterkt. (Vitaal Verleden 2001)

In de door de gemeente vastgestelde Integrale Visie Erfgoed Eindhoven (2012) is de doelstelling opgenomen om van Eindhoven een leesbare stad te maken, een stad die zich laat begrijpen, zowel door inwoners als bezoekers, in haar karakteristiek met een historische gelaagdheid en verscheidenheid, met verschillende gezichten en verhalen, die samen de Eindhovense identiteit bepalen.

Voor het bestemmingsplan relevante cultuurhistorische waarden zijn daarom ruimtelijke kenmerken in de vorm van objecten, stedenbouwkundige en/of landschappelijke structuren, waaraan de historische ontwikkeling kan worden afgelezen.

De gemeente Eindhoven heeft in 2008 een cultuurhistorische waardenkaart vastgesteld. Dit is een indicatieve kaart, die per bestemmingsplan of projectgebied nadere uitwerking behoeft.

Het huidige Eindhoven heeft zich ontwikkeld uit een stad en vijf dorpen die in 1920 met de stad werden samengevoegd. Kenmerkend voor de oorspronkelijke structuur zijn dan ook de kernen van stad en dorpen die door radiale wegen met elkaar waren verbonden. De herkenbaarheid van deze prestedelijke structuur is voor de identiteit van de stad van wezenlijk belang.

De lintbebouwing langs deze radialen kan per deel divers van karakteristiek en verschijningsvorm zijn. Juist dit geeft ze hun ruimtelijke kwaliteit, maar maakt het ook lastig om deze karakteristiek steeds leesbaar te houden zonder letterlijk terug in de tijd te gaan naar een eenduidige typering. Aan de hand van een matrix is de bebouwing geanalyseerd en gewaardeerd.

Woensel Noord

Vóór de samenvoeging van de gemeente Woensel met Eindhoven in 1920 liepen door het gebied verschillende wegen vanuit andere plaatsen naar Eindhoven. Ter hoogte van de Fellenoord kwamen ze bij elkaar. Zo vormde de Lijmbeekstraat de verbinding met de Oirschotsedijk. De Boschdijk was onderdeel van de in 1818 voltooide straatweg van 's-Hertogenbosch naar Luik. Een oudere route liep via de Kruisstraat, Van Brakelstraat, Berlagelaan en Oude Bosschebaan. Langs de rand van de dekzandrug van de Woenselse Heide liep een doorgaande weg via de Frankrijkstraat, Woenselsestraat en Vlokhovenseweg (vroeger Grote Herenstraat) naar Son.

Tot het Woensel behoorde sinds 1821 ook het gebied van de voormalige heerlijkheid Eckart, dat omsloten werd door de Dommel en de Dode Gracht (nu: Luytelaer, Oude Gracht en Eckartdal). De Broekseweg en Eckartseweg vormden de verbinding met Eckart en via Soeterbeek met Nederwetten. Hiervan resteert nog de Nuenenseweg en een voetpad in het verlengde daarvan.

Sinds de zestiger jaren van de vorige eeuw zijn als gevolg van ingrepen in de infrastructuur en grootschalige stadsuitbreidingen in Woensel van de oorspronkelijke wegenstructuur slechts

fragmenten overgebleven. Werden bij voorgaande stadsuitbreidingen nog vooral de ruimten tussen de oude radialen ingevuld en nieuwe verbindingen toegevoegd, in Woensel werd de bestaande topografie radicaal veranderd. Dat geldt zeker voor Woensel Noord, waar vrijwel alleen de Vlokhovenseweg als onderdeel van de vroegere doorgaande weg naar Son is overgebleven, al heette dit stuk voorheen Woenselsestraat en is het beloop van de weg naar het noorden toe gewijzigd. Aan de vroegere Heerenweg herinnert alleen een fietspad en een deel van de Busweg. De huidige Sonseweg heeft niet het oorspronkelijke beloop.

Afgezien van de Woenselse Heide was het gebied buiten de doorgaande wegen grotendeels agrarisch. Van de talrijke landwegen die het gebied doorkruisten is vrijwel niets over. Het is dan ook niet verwonderlijk dat in Woensel Noord zich nauwelijks bebouwing bevindt die dateert uit de fase van vóór de stadsuitbreidingen. Langs de weg naar Son was van oudsher de meeste bebouwing te vinden die naar het noorden toe een verspreid karakter droeg.

Aan de Vlokhovenseweg vond vanaf ca. 1920 een geleidelijke verstedelijking plaats, waardoor open plekken werden bebouwd en boerderijen en oudere panden verdwenen. Aan de oostzijde bevindt zich de kerk van OLV van Lourdes uit 1919 van architect W. te Riele met een in 1931 door H.W. Valk toegevoegde toren, een pastorie en een schoolcomplex, samen een cluster van maatschappelijke voorzieningen. De overzijde bestaat uit woonbebouwing waarvan de oudste dateert uit het interbellum. Aan de Jericholaan staat nog een boerderij uit 1926 die oorspronkelijk aan de Vlokhovenseweg lag.

De stadsuitbreiding die vanaf de zestiger jaren plaatsvond heeft het beeld van Woensel bepaald. Nieuwe wegen in een wigvormige structuur ontsloten de ruim opgezette nieuwbouwwijken die als stempels in hoog tempo uit de grond werden gestampt. Deze bestonden hoofdzakelijk uit eengezinswoningen. Langs de hoofdwegen was ook middelhoogbouw te vinden. Het stadsdeel kreeg een subcentrum van winkelvoorzieningen: Winkelcentrum Woensel.

Tegelijkertijd werden nieuwe radialen aangelegd, begeleid door groenstructuren, waarvan de aanplant ontworpen was door de afdeling Plantsoenen onder leiding van F. Fontaine.

De Veldmaarschalk Montgomerylaan was gedacht als de nieuwe uitvalsweg om aan te sluiten op het Rijkswegennet. Uiteindelijk werd gekozen voor een ander tracé: de huidige John F. Kennedylaan, die werd uitgevoerd als een Amerikaanse parkway, met ongelijkvloerse kruisingen en brede bermen.

Als reactie op de monotone woningbouw ontstond ten noorden van Winkel centrum Woensel tussen 1963 en 1972 de wijk 't Hool, een initiatief van de door Philipsmedewerkers opgerichte woningbouwvereniging Huis- en-Wijk. De wijk werd ontworpen door J. Bakema met een variatie aan woningtypen met een centrale groene zone.

Woensel kreeg tussen 1972 en 1974 een nieuw stadspark noordelijk van 't Hool. Dit Henri Dunantpark werd door de gemeente aangelegd en ontworpen door P. Ramp.

Analyse

Zoals hiervoor al opgemerkt, is van de oorspronkelijke wegenstructuur weinig meer herkenbaar. In het plangebied heeft alleen de Vlokhovenseweg zich organisch ontwikkeld. Deze kenmerkt zich door een lintbebouwing van deels aaneengesloten, deels vrijstaande woningen, bestaande uit een- of twee lagen met kap. De verstedelijking heeft hier, ook na de Tweede Wereldoorlog, niet geleid tot schaalvergroting.

Een bijzonder ensemble wordt gevormd door de kerk en de naastgelegen gebouwen.

Tegenover de kerk is bebouwing te vinden uit het interbellum. Het oudste daarvan dateert uit 1920.

Naast vrijstaande woningen is er een rij woningen uit 1933.

Het overgrote deel van het plangebied bestaat uit de woningbouw vanaf de zestiger jaren, doorsneden door nieuwe radiale hoofdwegen en tangenten als verbinding tussen de wijken en de andere stadsdelen. Het geheel weerspiegelt de stedenbouwkundige opvattingen van die tijd.

Kenmerkend is de ruime opzet, waarbij de bebouwing hoofdzakelijk bestaat uit zich herhalende stempels van eengezinswoningen, meest traditionele bouw. Aan de John F. Kennedylaan is (middel)hoogbouw te vinden, die de uitvalsweg ritmisch begeleidt.

De wijk 't Hool heeft een andere opzet (zie hiervóór), terwijl ook de buurt de Luytelaer een afwijkend patroon kent.

Waardering

Leidend in de waardering van de bebouwing is het criterium in hoeverre een pand of panden bijdragen aan de herkenbaarheid van de historische ontwikkeling van de stad.

In de waardering is onderscheid te maken in:

- cultuurhistorisch waardevol
- karakteristiek of beeldondersteunend
- basiskwaliteit
- niet passend

De Vlokhovenseweg is samen met de Frankrijkstraat en Woenselsestraat van cultuurhistorische waarde als onderdeel van de oorspronkelijke doorgaande weg. Het is een van de weinige overblijfselen van de historische wegenstructuur van voor de periode van de stadsuitbreidingen. Voor de herkenbaarheid hiervan is het van belang dat een substantieel deel van de oudere bebouwing aan deze straat in stand blijft. Met het oog daarop zijn het ensemble van kerk pastorie en school (Vlokhovenseweg 41-45) en de woningen aan de overzijde (Vlokhovenseweg 4-34) aan te merken als beeldbepalend. De kerk en de pastorie zijn reeds aangewezen als gemeentelijk monument. Het schoolgebouw uit 1930 is karakteristiek vanwege de ensemblewerking met de kerk. De overige bebouwing aan de Vlokhovenseweg past in de hierboven beschreven karakteristiek en kan worden aangemerkt als basiskwaliteit. Vervangende nieuwbouw is denkbaar zolang deze overeenkomt met de bestaande maat en schaal en de verschillende bouwfases van de radiaal afleesbaar blijven. Ook de boerderij aan de Jericholaan 10-12 kan aangemerkt worden als karakteristiek omdat zij de oorspronkelijke structuur markeert, zo ook Vlokhovenseweg 73-75. Uit de periode van de stadsuitbreidingen zijn de Veldmaarschalk Montgomerylaan en binnen het plangebied de John F. Kennedylaan de belangrijkste radialen en structuurbepalende elementen.

Het is van cultuurhistorisch van belang dat de kenmerken van deze structuur zowel in de karakteristiek van de parkway zelf als in de typologie en de ritmiek van de begeleidende bebouwing geborgd worden.

Van belang is ook de kwalitatief hoogwaardige inrichting van de openbare ruimte, in het bijzonder de laanbeplanting met een rijke variatie aan boomsoorten (Eindhoven als arboretum).

Hoewel niet direct behorend tot de beschrijving van de radialen, zou in dit verband ook het Henri Dunantpark aangemerkt moeten worden als een groenstructuur van cultuurhistorische waarde.

Voor het plangebied is voorts nog vermeldenswaard dat de wijk 't Hool door het Rijk is aangemerkt als wederopbouwgebied van nationaal belang. Dit betekent dat de architectonische en stedenbouwkundige kenmerken daarvan planologisch moeten worden beschermd.

Aanbevelingen:

- planologische borging van de cultuurhistorisch waardevolle kenmerken;
- sloopvergunningenstelsel voor de parels en karakteristieke panden;
- borging van de bestaande, verkaveling, maat en schaal van de overige panden, inclusief kap waar deze aanwezig is, d.m.v. bouwregels.

Bedreigingen zijn gelegen in schaalvergroting die zich niet verhoudt tot het karakter van het lint, contextloos ontwerp, met name door de bouw van appartementen of bouwblokken die niet passen in de typologie van het lint.

Bronnen:

Caspers, Thijs en Huib Stam, *Historische topografische Atlas ±1836-1843 Noord-Brabant 1:25.000*, Tilburg 2008

Caspers, Thijs, Anouk van der Leest en Huib Stam, *Historische topografische Atlas ±1894-1914 Noord-Brabant 1:25.000*, Tilburg 2006

Topografische kaarten 1:25000, 1929, 1946

Beekman, P.C. , *Eindhoven Stadsontwikkeling 1900-1960*, Mierlo 1982

RCE 2012, *Rekening houden met cultuurhistorische waarden*

RCE 2013, *Cultuurhistorisch onderzoek in de vormgeving van de ruimtelijke ordening*

RCE 2014, *Eenheid en verscheidenheid, een zoektocht naar een integrale cultuurhistorische waardenstelling van het materiële erfgoed, achtergronddocument*

RCE 2016, *'t Hool Eindhoven: een wederopbouwgebied van nationaal belang*

Beekman, Piet, *Eindhoven stadsontwikkeling 1900-1960*, Mierlo 1982

Spoorenberg, J., *Straatnamen in de geannexeerde dorpen, later gemeenten, vóór 1920*,

<https://zichtopeindhoven/straatnamen> (feb. 2019)

Andela, Gerrie, *Licht op groen, parken en plantsoenen in Eindhoven*, Eindhoven 2005

Op den Buijs, Martin H.G. , *Eindhoven, open venster op Eckart*, Hapert 1988

Damen, Ben, *Woensel , van Philipswijk tot Broekseweg* , Eindhoven 2018

Schippers, Hans, *25 jaar 't Hool, een bijzondere wijk in Eindhoven*, Eindhoven 1995